

SOSYAL HİZMETTE BASKI KARŞITI UYGULAMA Sosyal Adalet Paradigması Temelinde Bir Özgürleştirme Pratiği

Anti-Oppressive Practice In Social Work An emancipatory practice on the basis of social justice paradigm

Tarık TUNCAY*,
Sunay İL**

* H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü, araştırma görevlisi

** H.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet Bölümü, öğretim üyesi, Doç.Dr.

ÖZET

Sosyal hizmette baskı karşıtı uygulama, yalnız geleneksel sosyal hizmet modellerine değil, aynı zamanda her türlü eşitsizliğe meydan okur. Marjinalize olmuş ve baskı altındaki çeşitli müracaatçıların özgürleşmesini hedefleyen radikal, yapısal, feminist, ırkçılık karşıtı gibi çeşitli sosyal hizmet yaklaşımlarını ve hareketlerini kuşatan genel bir uygulama çerçevesidir. Müracaatçı sorunlarının kişisel sorunlar olarak görülmesine karşı çıkarak, daha geniş toplumsal, politik bağlamlarda değerlendirilmesini ve her türlü yapısal baskının ortadan kaldırılmasını amaçlar. Bu makalede, sosyal hizmeti temel hedefi olan sosyal adalete hizmet eden bir pratiğe dönüştürme iddiası taşıyan baskı karşıtı uygulama anlayışının teorik çerçevesi ortaya konulmakta ve tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Baskı karşıtı uygulama, sosyal hizmet yaklaşımları, sosyal adalet uygulaması, ezilen topluluklarla sosyal hizmet

ABSTRACT

Anti-oppressive practice in social work challenges not only conventional social work models but also every kind of inequity. It is a general practice framework which embraces radical, structural, feminist, anti-racist social work approaches and movements whose main objective is the emancipation of marginalized and oppressed clients. It declines regarding the problems faced by clients as individual problems, and aims to evaluate them in wider societal, political contexts and to eradicate all forms of structural oppression. This article puts forth and discusses the theoretical framework of anti-oppressive practice which claims to transform social work to a practice that serves social justice as its central mission.

Key words: Anti-oppressive practice, social work approaches, social justice practice, social work with oppressed communities

GİRİŞ

"Sosyal sorunların kaynağı bireylerin kusurları ve yetersizlikleri değil, sosyal ve politik sistemlerdeki aksaklıklardır."

Sosyal hizmet, gerek bireysel gerekse kitlesel-politik düzeyde müracaatçı sistemlerinin lehine ve onların tam iyilik halini sağlamak için bir "meydan okuma" yaratarak "sosyal adalete" hizmet etmeyi temel hedef tayin eden bir "söylem" inşa etmiş midir? Eğer öyleyse, müracaatçıların "bulunduğu yerden başlayan", yalnızca psiko-sosyal alana ve asgari maddi gereksinimleri karşılamaya odaklanmış pratikler, sosyal hizmeti mevcut toplumsal gerçekliğin "muhafızı" konumundaki bir disiplin ve mesleğe dönüştürerek söylemi ve eylemi arasında bir çelişki yaratmakta mıdır?

Bu makalede yazarların amacı, yukarıdaki sorulara yanıt ve çözüm üretme, sosyal hizmeti temel hedefiyle uyumlu bir pratiğe dönüştürme, kendi kimliği ile barıştırma iddiası taşıyan ve aynı zamanda geleneksel sosyal hizmet modellerine karşı olan baskı karşıtı uygulama anlayışının teorik çerçevesini eleştirel bir düşünce ile ortaya koymak ve tartışmaktır.

Sosyal hizmet, felsefesi ve teorik bağlamı itibarıyla sosyal adalet paradigması temeli üzerine inşa olmuş özgürleştirici bir pratiktir. Toplumdaki "güç farklılıklarının" asgari düzeye

indirilmesiyle ilgili olan (Dalrymple ve Burke, 1995:3; Wilson ve Beresford, 2000:558) baskı karşıtı uygulama da eşitlik, içerme, güçlendirme değer ve yaklaşımlarını içeren niteliği ile sosyal adaleti temel referans alır. Bu noktada baskı karşıtı uygulamanın niteliği ve gelişme sürecini açıklamak gerekir.

GELİŞİMİ VE KAYNAKLARI

Baskı karşıtı uygulama perspektifi, son yıllarda sosyal hizmet teorisine, uygulamasına ve eğitimine artan biçimde etki ve nüfuz etmeye başlamıştır (Burke ve Harrison, 2002; Dalrymple ve Burke, 1995; Dominelli, 2002; Langan ve Day, 1992; Lynn, 1999; Mullaly, 2002; Payne, 1997; Razack, 1999; Thompson, 1997; Valtonen, 2001; Williams, 1999; Wilson ve Beresford, 2000). Baskı karşıtı uygulamanın gelişme sürecine özellikle feminist, eşcinsel, özürsüz, azınlık konumundaki etnik ve diğer kitlelerin sosyal hareketleri ile sosyal hizmetin geleneksel uygulama anlayışına muhalefetle görünür olan, çeşitli toplumsal eşitsizliklere ve siyasal değişimlere tepki olarak doğan diğer sosyal hizmet yaklaşımları etki etmiştir. Baskı karşıtı uygulamayı anlayabilmek için bu yaklaşımlara kısaca değinmekte yarar vardır.

Radikal Yaklaşım

Bailey ve Brake sosyal hizmet bilim çevresinin 1970'lerin ortalarından iti-

baren Marksizm'in materyalizminden beslenen radikal sosyal hizmet üzerine tartışmaya ve yazmaya başladığını belirtir. Radikal sosyal hizmet, refah devletine, sosyal hizmetlerin sunumundaki rolüne ve profesyoneller ile müracaatçılar arasındaki ilişkinin niteliğine sınıf analizi üzerinden odaklanır. Sosyal hizmet uzmanlarının, içinde yer aldıkları sosyal refah kurumlarının toplumsal değişme yaratmadaki rolüne eleştirel gözle bakabilmesine katkı sağlarken; kurumların hizmet ettikleri müracaatçı sistemlerini "esenlikler" söylemi altında politik bir çerçevede biçimlendirme ve uyumlaştırma niyetinde olduklarına ilişkin bir eleştiri getirmektedir. Radikal kuramcılar, müracaatçıların çeşitli sorunlarının "bireyselleştirilmesine", diğer ifadeyle, karşılaştığı sorunlarda bireyin sorumlu tutulmasına kapitalist toplumsal yapının ve neoliberal ideolojinin neden olduğunu öne sürerler (1975; akt. Langan, 2002:209-213). Sonuçta, radikal sosyal hizmet hareketi, geleneksel "onarıcı" sosyal hizmet anlayışına bir meydan okuma olarak gelişmiş; profesyonel sistemlerin gücünü ve kontrol edici niteliğini eleştirerek sosyal hizmet uygulamasının gündemine aktif politikayı dâhil etmiştir.

Yapısal Yaklaşım

Sosyal hizmette yapısal yaklaşım ise Rose'a göre, radikal sosyal hizmet anlayışını reddetmemekle birlikte sınıf analizi konusuna gereğinden faz-

la odaklanıldığı ve sosyal sorunların gelişimine etki eden diğer yapısal faktörlerin ihmal edildiği eleştirisi üzerinden gelişir. Kapitalist toplumlarda, insan ilişkilerinin güç eşitsizlikleri ile renk, sınıf, toplumsal cinsiyet ya da yaş temelli "ayrıcalıklar" üzerine kurulduğu vurgulanır. Karl Marx'ın ve Paulo Freire'nin çalışmalarından yoğun biçimde etkilenen yapısal sosyal hizmet hareketi marjinalize olmuş gruplara mensup bireylerin güçlenmesini telaffuz ederken, sosyal hizmetin bilgi ve değer temelinde barınan "sosyal adalet paradigması" öne çıkarmıştır (1990:42-46).

Feminist Yaklaşım

Hem bir düşünce sistemi, hem de eylem alanı olan feminist sosyal hizmet anlayışı, birey ile kendisini baskılayan düzenleyici ve denetimci toplumsal-politik sistem arasındaki ilişkiyi eleştiren radikal sosyal hizmetin görüşlerine ilave olarak toplumsal cinsiyet ve özellikle eşitsizlik sorununu öne çıkarır. Öncü, kapsayıcı ve bilimsel bir kuram olarak gelişen feminist yaklaşım, modern fakat "erkek egemen" bilimin kadının yaşadıklarına ilişkin sunduğu açıklamalar ile kadının mevcut sosyal gerçekliği arasında tutarsızlık olduğunu savunur. Acar'a göre geçmiş 18. Yüzyıla kadar uzanan, oy hakkından eğitim hakkına, çalışma hakkından eşit muameleye kadar çeşitlenen (2001: 14) "kadın hareketinin", diğer ifadeyle kadının özgürleşmesi mücadelesi-

nin tarihsel dayanak oluşturduğu feminist sosyal hizmet anlayışı sosyal hizmetin kuramsal gövdesinde önemli değişimler yaratmıştır.

İrkçilik Karşıtı Yaklaşım

Politikaya vurgu yapan radikal sosyal hizmet ile sosyal adalet söylemini imleyen yapısal sosyal hizmet ve toplumsal cinsiyet sorununu görünür kılan feminist sosyal hizmet hareketleri Schiele'ye göre "ırkçılık" sorununa yeterince odaklanmamıştır (1997: 802). İrk ayrımının gerek bireysel gerekse toplumsal düzeyde varoluşuna sosyal hizmetin bir çözüm üretme-yişi "batı-merkezli" bir disiplin oluşu ile eleştirilmiş ve ırkçılık karşıtı sosyal hizmet hareketi gelişmiştir.

Güçlendirme Yaklaşımı

Son yıllarda sosyal hizmet bilim çevresi tarafından sıklıkla telaffuz edilen bir diğer yaklaşım da kuşkusuz güçlendirme temelli sosyal hizmettir. Sosyal hizmet teorisi ve pratiği açısından yalnızca bir uygulama yaklaşımı değil aynı zamanda temel bir felsefe olan güçlendirme (Gutiérrez, 1990; Lee, 2001; Simon, 1994; Solomon, 1976; Swenson, 1998) kişiler üzerindeki içsel ya da dışsal baskıların ortadan kaldırılmasıyla ilgili olup refah politikası, sosyal programlar veya doğrudan müdahalede kullanılmaktadır ve geleneksel uzman-müracaatçı ilişkisini yeniden biçimlendirmiştir (Pinderhughes, 1983;

Rappaport, 1981; Shera ve Page, 1995; akt. Boehm ve Staples, 2002:449-450). Barker (1999:153) güçlendirmeyi, "sosyal hizmet uygulamasında bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların kişisel, kişiler arası, sosyo-ekonomik ve politik gücünü artırmalarına ve koşullarını geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan bir süreç" olarak tanımlamaktadır.

Güçlendirme kavramının teorik temelleri sosyal yönden dezavantajlı olan nüfus gruplarıyla çalışan eğitimcilerin çalışmalarında atılmıştır. Güçlendirme, Brezilyalı eğitimci Paulo Freire'nin (2003) 1960'lı yıllarda geliştirdiği eğitim felsefesinden büyük ölçüde etkilenmiş bir kuramsal yapıdır. Freire 1972 yılında kaleme aldığı "Ezilenlerin Pedagojisi" başlıklı kitabında, kendi eleştirel bilinçlerini ve eşzamanlı eylemlerini geliştirmek suretiyle, ezilen insanların nesneleştirilmesini ve insanlıktan uzaklaştırılmasını tersyüz eden özgürleştirici bir pedagojiye atıfta bulunur (Tuncay ve Erbay, 2006). Bununla birlikte "özgürleşme" meselesine bakışı oldukça çarpıcı olup şu şekilde ifade-sini bulur:

Ezenin imajını içselleştirerek ezenlerin ilkelerini benimsemiş haldeki ezilenler, özgürlükten korkar haldedirler. Özgürlük onların bu imajı reddetmelerini, yerine özerkliği ve sorumluluğu getirmelerini gerektirirdi. Özgürlük fethedilir, armağan olarak

alınmaz. Özgürlüğün izini, sürekli ve sorumlulukla sürmek gerekir. Özgürlük insanın dışında bir ideal değildir; mit haline gelen bir fikir de değildir. İnsanın yetkinleşme arayışının olmazsa olmaz bir koşuludur (Freire, 2003:25).

Baskının üstesinden gelebilmek için insanların öncelikle bunun nedenlerini eleştirel bir bakışla anlamalarını ve her türlü özgürleşme pratiğinin ezilenlerle *"birlikte"* gelişebileceğini savunan Freire'nin felsefesi diğer güçlendirme çalışmalarına uyarlanmıştır. Bu çalışmalar arasında Barbara Solomon'un, *"Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities"* (1976) başlıklı kitabı ardından güçlendirme ve sosyal hizmet uygulaması arasındaki ilişkide yeni ufuklar açılır. Güçlendirme yalnızca sosyal hizmet uygulamasının çeşitli alanlarına girmekle kalmamış, devasa yaklaşımları ve sonuçları göstermek üzere de kullanılır olmuştur. Solomon güçlendirme kavramını özellikle ezilen nüfus gruplarıyla etkili olan geleneksel ve yaratıcı sosyal hizmet müdahale ve stratejilerini betimlemek üzere kullanmıştır (Tuncay ve Erbay, 2006).

Lee'ye göre, *"insanlar kendi kendilerini güçlendirir. Sosyal hizmet uzmanları yalnızca yardım etmelidir."* (2001, akt. Boehm ve Staples, 2002:452-454). Bununla birlikte sosyal hizmet uygulamasında hassas bir değer olan self-determinasyon üze-

rinde önemli bir vurgu yapılmaktadır. Self-determinasyonun vurguladığı nokta, sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıları öngörölmüş seçeneklere yönlendirmemeleri gereğidir (Rubenstein ve Lawler, 1990; akt. Boehm ve Staples, 2002:450). Self-determinasyon vurgusuyla, uzman ve müracaatçı arasındaki güç dengesizliğini azaltacak ve müracaatçıya yaşamını etkileyen kararları almada bağımsızlık tanıyacak bir model çağırısı yapılmaktadır. Edilgen müracaatçılar için yanıtlar temin eden, çözümler üreten ve her şeyi bilen uzman yerine, sosyal hizmet uzmanı yardım sürecinde müracaatçıları etkin bir biçimde çözüm üretme sürecine katar (Gutierrez, 1990:149-151; Tuncay ve Erbay, 2006).

Baskı karşıtı uygulama, buraya kadar değinilen uygulama paradigma ve yaklaşımlarının tümünden beslenir. Payne'e göre, özellikle radikal, yapısal, feminist ve ırkçılık karşıtı yaklaşımları kuşatan bir niteliktedir (1997). Diğer taraftan, güçlendirme perspektifinin argümanlarının özellikle renk, cinsiyet, cinsel oryantasyon, inanç, etnik, ekonomik yapı gibi bağlamlarda ve HIV/AIDS gibi kronik hastalıklar nedeniyle ayrımcılığa maruz kalan bireylere odaklanan bir pratiği olarak görülebilir.

SOSYAL HİZMET UYGULAMASINA YANSIMALARI

Dominelli baskı karşıtı uygulamayı, *"müracaatçılarla birlikte yürütülen,*

toplumsal sınıfları ve yapısal eşitsizlikleri vurgulayan bir sosyal hizmet uygulaması formu olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, toplumsal statülerine bakmaksızın insanların tümünün gereksinimlerine yanıt üreterek, kendileri için uygun ve hak ettikleri hizmetleri elde etmelerini temel amaç edinir. Baskı karşıtı uygulama kişi-merkezli bir felsefeye ve eşitlikçi değer sistemine dayalı olarak insanların yaşamlarındaki yapısal eşitsizliklerin zarar verici etkilerinin ortadan kaldırılmasıyla ilgilidir. Eşitsizlik bireyler üzerinde baskı yaratarak gelişmelerine engel olur. Bu nedenle, uzman – müracaatçı etkileşiminde de hiyerarşinin olumsuz etkilerinden olabildiğince kaçınılarak, kolaylaştırıcılık rolüyle müracaatçının güçlenmesine özen gösterilir (2002:6).

Sosyal hizmet uygulamasını baskı karşıtı uygulamaya dönüştüren unsur, sosyal hizmet uzmanlarının güçsüzleşmiş gruplara mensup insanlara bireysel düzeyde destek sunarken, aynı zamanda toplum ve politika düzeyinde, bu gruplarla bağlantılı toplumsal hareketlerin içinde yer almalarıdır. Örneğin bir cephede yoksul bireylerin ve ailelerin sosyal yardım, mesleki eğitim ve istihdam olanaklarından yararlanmasına katkı veren sosyal hizmet uzmanlarının, diğer cephede özellikle sosyal politika düzleminde yoksulluk sorunuyla mücadele eden kitleler arasında yer almaları gerekir. Bu anlayış çerçeve-

sinde “*kişisel*” olarak nitelendirilen ve çözümlenen sorunların gerçek anlamda “*sosyal*” sorunlar olarak görülmesi mümkün olacaktır. Sosyal hizmet uzmanlarının yoksulluk örneğinde iki cephede birden mücadele etmesi doğal olarak mevcut sosyal hizmet sistemine eleştirel gözle bakmalarına hatta meydan okumalarına dahi olanak tanıyacaktır.

Sosyal adaletin sağlanması ve korunması için baskı karşıtı uygulama anlayışına dayalı sosyal hizmetin kendisini hem devletin içinde hem de kimi zaman onun karşısında konumlandırması gerektiği sosyal hizmet bilim çevresi tarafından yaygın biçimde paylaşılan bir görüştür (Becker ve MacPherson, 1988; Adams, Dominelli ve Payne, 1998; Craig 2002:677). Sosyal hizmet uzmanları, devletin içinde profesyonel bir yapı olarak sosyal refahın üretim ve dağıtım mekanizmalarında rol alırlarken, sosyal adaletin işleyişine zarar getirebilecek sosyal politika uygulamaları ve hedefleri karşısında radikal, eleştirel ve muhalif bir duruş sergilemelidirler. Bu tutum büyük ölçüde sosyal hizmet disiplininin değer temeli içinde konumlanan demokrasinin de doğası ve gereğidir. Öte yandan sosyal hizmet uzmanlarının hem devletin içinde hem de müracaatçıların lehine onun karşısında olmasının pratikte oldukça güç olabileceğini de belirtmek gerekir. Bu güçlüğün aşılmasında önemli bir değiş-

ken sosyal hizmet mesleğinin değerler sisteminin, amaçlarının ve eylem alanının kurumlar ve toplum tarafından doğru biçimde algılanması ve benimsenmesidir.

Sosyal hizmette baskı karşıtı uygulamanın genel çerçevesini oldukça kapsamlı bir şekilde ortaya koyan Dalrymple ve Bürke sosyal hizmet uzmanlarının yasal ve mesleki sorumluluklarının müracaatçı sistemlerini güçlendirecek bir temelde nasıl kullanılacağına odaklanırlar. Gerek toplum ve politika gerekse bireysel ilişki ve iletişim düzeylerinin anahtar kavramları olarak "güç" ve "otorite"ye vurgu yaparlar. Bu kavramları yeniden tanımlayarak, müracaatçı – uzman ilişkisinde doğru biçimde konumlandırarak ayrımcılığa karşı duran ve müracaatçıları güçlendiren bir uygulama modeli ortaya koyarlar. Bu kapsamda, etkili bir baskı karşıtı uygulama öncelikle sosyal hizmetin değer temelini tam olarak benimsenmesi ile başlar. Gücün ve neden olduğu baskının da yine değer sistemi ile anlaşılması gerekir. Güç, kişilerin amaçlarına ulaşmak ya da geçitli gereksinimlerini karşılamak için kendilerinden güçsüz olanları engellemesiyle ilgilidir. Baskı ise, kişisel ya da sosyal ilişkilerdeki güç eşitsizliği sonucu oluşmakta ve kişilerin "güçsüzlüklerini" kabul ederek içselleştirmeleriyle perçinlenmektedir (1995; akt. Payne 1997:258).

Baskı karşıtı uygulama yaklaşımının temel argümanları olan güç ve baskı kavramları yoksulluk sorunu çerçevesinde örneklendirilecek olursa, maddi varlık ve refah, diğer ifadeyle "varsılık" güce karşılık, "yoksulluk" ise baskıya karşılık gelebilir. Yoksulluk sorununun baskıladığı bireyler, aileler veya topluluklarda yoksulluk kuşaklararası aktarılan kültürel bir örüntü gibi görülebilir ve soruna karşı bir teslimiyet oluşabilir. Müracaatçının yaşadığı sorunla başetmek yerine içinde bulunduğu duruma razı olmasını, hatta duygusal ve düşünsel alanında nasıl içselleştirebildiğini Freire'nin şu ifadesi çarpıcı biçimde yansıtır:

...Kendini aşağılamak, ezilenlerin bir başka özelliğidir; ezenlerinin kendileri hakkındaki görüşünü içselleştirmelerinden kaynaklanan bir özelliktir bu. Hiçbir şeye yaramadıklarını, hiçbir şey bilmediklerini, herhangi bir şey öğrenmekten aciz olduklarını –hasta, tembel ve verimsiz olduklarını– o kadar sık duyarlar ki sonunda kendi **aczlerine** ikna olurlar (2003:41).

Bu yaygın düşüncenin varoluşunda yoksul bireylerin güçsüzlüğünü artıran sosyal ve politik sistemleri yadsımamak gerekir. Öte yandan II, günlük yaşamın zorlu süreçlerine ek olarak, dünya genelinde adaletsizlik, yoksulluk ve yoksullukla ilgili sorunların çeşitlenerek artmasının herkes için zaman zaman güçsüzlük duygusu yaratabildiğini vurgular. Yaşadık-

larını kontrol edebilme ve yönlendirebilme yetisine sahip olmayı hissetme, yaşamın temel bir psikolojik boyutudur ve bireyin kendi yaşamı üzerinde kontrol gücü olduğunu hissetmesi, ruh sağlığının ön koşulu sayılmaktadır (2003:17-18).

Dolayısıyla, yoksulluk sorununun çözümü sürecinde öncelikle bireyleri güçsüz kılan unsurların açığa kavuşturulması, onlarla birlikte meydan okunması ve bireyleri şiddetli bir biçimde baskılayan yoksulluğu aşabilecekleri bilincinin harekete geçmesine katkı verilmesi önem taşır. Son tahlilde, yoksulluk sorunu örneğinde baskı karşıtı uygulamayı, yoksulluk karşıtı uygulama olarak formüle etmek olanaklıdır.

Yoksullukla ya da renk, inanç, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı gibi diğer sorunlarla mücadele ederken baskı karşıtı uygulamanın esas niteliği bu hareketin tabandan gelişmesi, diğer ifadeyle çözüm sürecinde sorunun sahiplerinin başat olabilmesidir. Bu çerçevede baskı karşıtı uygulama: (i) müracaatçıları güçlendiren nitelikte bir yaklaşım olmalı; (ii) müracaatçılarla "ortaklığa" dayalı yapılandırılmalı; (iii) asgari düzeyde "müdahale" içermeli ve özellikle (iv) sorunun yapısal bağlamını doğru biçimde kavramalıdır (Payne, 1997:259).

Baskı karşıtı uygulamanın güçlendirici bir yaklaşım niteliğinde olması için sosyal hizmet uzmanlarının, in-

sanların yaşadıkları sorunla ilgili bilgi - bilinç eksikliğinin, karar verme sürecine katılmalarının önündeki engellerin, güven ya da beceri gereksinimlerinin giderilmesine katkı vermesi gereklidir. Böylece, müracaatçıların yaşamlarının kontrolünü ellerinde tutmaları söz konusu olacaktır. Sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılarla ortaklığa dayalı bir uygulama tasarlayabilmesi için ise, uygulamanın açık iletişime dayalı, bireyi kıymetlendiren bir yapıda ve karar verme sorumluluğunun ortaklar arası paylaşıldığı bir alanda gelişmesi gerekir. Bu noktada ortaklığa dayalı müracaatçı-uzman ilişkisi geliştirmenin ne kadar gerçekçi olabileceğine eleştirel gözle bakmak da gerekir. Sakamoto ve Pitner, diğer yardım edici meslekler gibi sosyal hizmetin "güçsüz" müracaatçı yapılarına bilgi ve beceri kazandırarak güçlendirmek için doğası itibarıyla bir güç transferi yaptığını belirtir. Bu da mesleki ilişkide sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçılardan daha çok güç kullanmasını kaçınılmaz kılar (2005:438). Mesleki etkileşimin ortaklığa dayalı kurulabilmesi için hiyerarşinin ortadan kaldırılarak, sorumlulukların eşit olarak paylaşılması temel koşuldur. Bunun için sosyal hizmet uzmanlarının özellikle mesleki terminolojiyi ve dili eşitlikçi bir ilişkiye atfen kurmaları ve uzmanın müracaatçı karşısındaki konumunun ve değişim sürecinde rolünün ne olacağını müracaatçı tara-

ından açık biçimde anlaşılır kılmaları zorunludur.

Sosyal hizmet müdahalesinin müracaatçı "adına" ya da "onun için" yapılmasının edilgenleştirici ve güçsüzleştirici etkileri dikkate alınarak, her ne kadar sorunu çözmek iyi niyetiyle "müdahil" olmak istense de bundan olabildiğince kaçınmak da gereklidir. Sınırlı müdahalenin müracaatçının potansiyel güçlerinin sosyal hizmet uzmanı tarafından fark edilmesine olanak tanıyacağını ifade eden Payne kimi durumlarda da müdahalenin gerekli olacağını vurgular. Özellikle, bazı sorunların "ortaya çıkmasını önlemek için" etkin olunabilir. Müracaatçıların karşılaşmaları olası sorunlarla aktif olarak başetmelerini olanaklı kılmak amacıyla kendileri için uygun ve yararlı bilgilendirme-eğitim içerikli müdahaleler yapılandırılabilir (1997:261). Örneğin özürsüzlük sorununun artışına engel olmak için müracaatçıların bu sorunu doğuran biyolojik nedenler hakkında bilgilendirilmesi olasıdır. Özellikle akraba evliliklerinin yaygın olduğu kültürel yapılarda bu konu üzerinde ayrıntılı olarak durulabilir. Benzer biçimde istenmeyen gebeliklerin önlenmesi için aile planlaması yöntemleri konusunda müracaatçıların bilinçlendirilmesi söz konusu olabilir. Diğer taraftan, "mevcut sorunlara bireyi, aileyi ve toplumsal gelişmeyi tehdit edecek boyuta ulaşmadan" müdahalede bulunulabilir. Örneğin, özellikle yoğun

göç olarak nüfusu artmaya başlayan kentlerde yüksek olasılıkla "sokak çocukları" sorunu görülmeye başlayacaktır. Bunun için öncelikle çocuklardan ve göç eden ailelerinden başlayarak bilgi ve bilinçlendirme etkinliklerine odaklanması, bununla birlikte çocukları eğitimden uzaklaştırarak sokağın tehlikeleriyle yüzyüze bırakan bu sorunu önlemek için o kentte çocuk ve gençlik merkezlerinin yanı sıra aile danışma merkezleriyle, profesyonellerin sayısının artırılması yararlı olacaktır.

Son olarak, sorunla bağlantılı yapısal bağlamın net olarak anlaşılması için müracaatçıların yüz yüze oldukları sorunların gelişmesine etki eden sosyal yapıların ve siyasal sistemlerin analizi gereklidir. Örneğin toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ile baş ederken bu sorunun artışını tetikleyen ataeril toplum yapısının dikkate alınması söz konusudur.

Bununla birlikte, bireyi baskılayan toplumsal yapıların güçsüzleştirici etkilerinin ortadan kaldırılması yerine sosyal hizmet uygulaması ile nasıl "yeniden üretilebileceği" (Şahin, 2005:44) tehlikesini de görünür kılmak lâzımdır. Yoksulluk örneğinde düşünülecek olursa, küresel-kapitalist serbest piyasa anlayışının yoksulluk sorununun yaygınlaşmasındaki etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Bu anlayışın, yoksulluk sorununun azaltılmasına yönelik sosyal hizmet uygulaması stratejisi sosyal-

yardımlara indirgenmiş olduğunda, daha çok “yara sarma”dan ibaret ve sorunu çözmekten çok, güçsüz ve bağımlı müracaatçı kitlelerini artıran bir amaca hizmet edecektir. Bu durum kuşkusuz sosyal hizmetin hem sosyal adalet nihai hedefine hem de değerler sistemine aykırı düşmektedir. Buraya kadar sıralanan unsurların ancak tümünü içeren bir yaklaşım baskı karşıtı uygulama olarak adlandırılmakta ve Payne’in belirttiği gibi, “sosyal hizmet uzmanlarının geleneksel güçlerinin müracaatçı üzerinde yaratacağı baskıya (1997:259)” engel olunmaktadır.

SONUÇ

Baskı karşıtı uygulama perspektifi, çeşitli sosyal sorunların çözümünde yapısal-sosyal faktörlerin etkilerinin dikkate alınmasına ve müracaatçı – uzman ilişkisine yaptığı vurguyla sosyal hizmetin bilgi ve değer temelini pekiştirse de Sakamoto ve Pitner’a göre bazı durumlarda, kullandığı terminoloji nedeniyle özellikle sosyal hizmet uzmanları için olumsuz etkiler doğurabilmektedir. Bu uygulama yaklaşımı, çeşitli baskıları ortadan kaldırmak için hâlihazırda ön cephede çaba sarf etmekte olduklarına inanan sosyal hizmet uzmanlarının çalışma istek ve motivasyonlarını azaltabilir. Hatta bazılarının adaletsiz sosyal yapıları değiştirmek için çaba göstermemekle suçlandıklarını hissetmeleri sonucunu doğurabilir. Bununla birlikte, yaklaşımın “her tür-

den yapısal baskının ortadan kaldırılması” biçiminde telaffuz edilen nihai hedefi de yoğun çalışma yükü altındaki sosyal hizmet uzmanları için tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri kadar ağır bir sorumluluk olarak algılanabilir (2005:438). Bu nedenle, yaklaşımın terminolojisini müracaatçıları güçlendirmek adına profesyonelleri güçsüzleştiren bir yapıya çağrışımla kurmamak, bunun için de olabildiğince eşitliği önceleyen bir model olarak sunmak hayati önem taşımaktadır.

Baskı karşıtı uygulamaya ilişkin bir diğer eleştiri de mikro düzeyde uygulamaların nasıl biçimleneceğine ilişkin yeterli düzeyde açıklama getirmemesidir (Payne, 1997; Sakamoto ve Pitner, 2005:438). Yaklaşımın sosyal hizmet uzmanlarının bireylere ve ailelere yönelik gündelik pratiklerini eşitlik ve ortaklık vurgusu dışında, nasıl yapılandıracaklarını somut olarak ortaya koymaması, sorunların hem oluşumunda hem de çözümünde ağırlıklı olarak toplumsal ve örgütsel değişime vurgu yapan bir ruha sahip olmasından kaynaklanmaktadır.

Tarihsel gelişimi süresince sosyal hizmet, sosyolojiden, psikolojiden, tarihten, felsefeden, ekonomiden, hukuktan, eğitimden ve politika biliminden beslenerek, bireyi, grubu, aileyi ve bir bütün olarak toplumu anlamaya, açıklamaya ve karşılaştığı sorunları görünür kılarak kendisini

çözümler üretmeye adanmış bir meslektir. Burke ve Harrison'a göre, bu multidisipliner teorik çerçeve her farklı uygulama ortamında ve sorun alanında sosyal hizmet uzmanlarına etkili bir baskı karşıtı uygulama tasarlama yeteneği kazandırmaktadır (2002:227). Son tahlilde baskı karşıtı uygulamada, kadına yönelik şiddet ya da istihdam piyasasında cinsiyet ayrımcılığı sorunlarına temas ederken mezo ve makro düzeylerde ataerkil toplumsal yapının etkileri dikkate alınır. Benzer biçimde, sosyal yardımlarla sınırlandırılmış yoksullukla başetme stratejileri içinde, neoliberal ekonomik aklın sosyal devlete meydan okuyan ve bireyi bağımlı kılan perspektifi dikkate alınarak "sosyal yapıların görünür" kılınması eylem konusudur.

Diğer ifadeyle, sosyolojik ve yapısal odağıyla baskı karşıtı uygulama, sorunların özellikle mezo ve makro düzeylerde analizinde etkili bir yol sağlar. Bununla birlikte, yüz yüze olduğu sosyal sorunlar karşısında bireyin teşhisçi bir bakışla suçlanmaması ya da sorunun "kurbanı" olarak görülmemesi esastır. Sorunların çözümü sürecinde müracaatçı ile sosyal hizmet uzmanı arasında işbirliğine dayalı bir ortaklık geliştirilmesi bu damgalayıcı tehdidi asgariye indirmektedir.

Her toplumda karmaşık doğası ile "baskı" çeşitli müracaatçı topluluklarının yaşamlarını etkileyerek yaşa-

dıkları sorunları derinleştirmekte ve bu toplulukları "marjinalize" edebilmektedir. Bir disiplin ve meslek olarak sosyal adaleti kendisine nihai hedef tayin etmiş olan sosyal hizmetin ahlaki, etik ve yasal sorumluluğu ruhsal, toplumsal, kültürel ve ekonomik baskılara maruz kalan bireyler adına değil "onlarla birlikte" eşitsizlik ve baskıya meydan okumaktır. Dolayısıyla kendilerini radikal, yapısal, feminist, ırkçılık karşıtı ya da güçlendirme temelli olarak adlandıran perspektiflerin yanı sıra, onlardan beslendiği ve onları kuşattığı söylemiyle gelişen baskı karşıtı uygulamanın da hayati gereksinimi ve temel amacı, sosyal hizmetin eklektik bilgi temelinden etkin biçimde yararlanarak adil ve eşitlikçi bir toplumsal yapının gelişmesine katkı vermek olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, H. (2002) "Tek Ebeveynli Ailelere Yönelik Feminist Sosyal Hizmet Müdahalesi", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 3:13-25.
- Adams, R., Dominelli, L. ve Payne, M. (ed.). (1998) *Social Work: Themes, Issues and Critical Debates*, Basingstoke, Macmillan.
- Bailey, R. ve Brake, M. (1975) *Radical social work*, New York, Pantheon Books.
- Barker, R., L. (1999) *The Social Work Dictionary*, 4th edition, Washington DC, NASW Press.
- Becker, S. ve MacPherson, S. (ed.). (1988) *Public Issues, Private Pain*, London, Insight.

- Boehm, A. ve Staples, L.,H. (2002) "The Functions of the Social Worker in Empowering: The Voices of Consumers and Professionals", *Social Work*, (47)4:449-460.
- Burke, B. ve Harrison, P. (2002) "Anti-oppressive Practice", In R. Adams, L. Dominelli & M. Payne (Eds), second edition, *Social work: Themes, issues and critical debates* (227-236), Houndmills (UK), Palgrave Press Ltd.
- Craig, G. (2002) "Poverty, Social Work and Social Justice", *British Journal of Social Work*, 32:669-682.
- Dalrymple, J. ve Burke, B. (1995) *Anti-oppressive Practice: Social Care and the Law*, Buckingham, Open University Press.
- Dominelli, L. (2002) "Anti-oppressive practice in context", In R. Adams, L. Dominelli & M. Payne (Eds), second edition, *Social work: Themes, issues and critical debates* (3-19), Houndmills (UK), Palgrave Press Ltd.
- Freire, P. (2003) *Ezilenlerin Pedagojisi*. Dördüncü baskı, (Dilek Hattatoğlu ve Erol Özbek, çev.), İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Gutierrez, L.,M. (1990) "Working with Women of Color: An Empowerment Perspective", *Social Work*, 35:149-153.
- İl, S. (2003) "HIV/AIDS'LE Yaşayan Bireylere Yönelik Güçlendirme Yaklaşımı", *HIV AIDS*, 6(1):17-23.
- Langan, M. (2002) "The Legacy of Radical Social Work", in R. Adams, L. Dominelli & M. Payne (Eds), second edition, *Social work: Themes, issues and critical debates* (209-217), Houndmills (UK), Palgrave Press Ltd.
- Langan, M. ve Day, L. (eds) (1992) *Women, Oppression and Social Work: Issues in Anti-discriminatory Practice*, London, Routledge.
- Lee, J.,A.,B. (2001) *The Empowerment Approach to Social Work Practice*. 2nd edition, New York, Columbia University Press.
- Lynn, E. (1999) "Value bases in social work education", *British Journal of Social Work*, 29:939-953.
- Mullaly, B. (2002) *Challenging Oppression: A Critical Social Work Approach*, New York, Oxford University Press.
- Payne, M. (1997) *Modern Social Work Theory*, 2nd edition, London, Macmillan Press.
- Pinderhughes, E. (1983) "Empowerment: For Our Clients and Ourselves", *Social Casework*, 64:312-314.
- Rappaport, J. (1981) "In Praise of Paradox: A Social Policy of Empowerment over Prevention", *American Journal of Community Psychology*, 9(1):1-25.
- Razack, N. (1999) "Anti-discriminatory practice: Pedagogical struggles and challenges", *British Journal of Social Work*, 29(2):231-250.
- Rose, S. (1990) "Advocacy/empowerment: An approach to clinical practice for social work", *Journal of Sociology and Social Welfare*, 17(2):41-51.
- Rubenstein, H. ve Lawler, S.,K. (1990) "Toward a Psychological Empowerment of Women", *Affilia*, 5:27-38.
- Sakamoto, I. ve Pitner, R.,O. (2005) "Use of Critical Consciousness in Anti-Oppressive Social Work Practice:

- Disentangling Power Dynamics at Personal and Structural Levels", *British Journal of Social Work*, 35:435-452.
- Schiele, J. (1997) "The contour and meaning of Afrocentric social work", *Journal of Black Studies*, 27(6):800-819.
- Shera, W. ve Page, J. (1995) "Creating More Effective Human Service Organizations through Strategies of Empowerment", *Administration in Social Work*, 19(4):1-15.
- Simon, B. (1994) *The Empowerment Tradition in American Social Work*, New York, Columbia University Press.
- Solomon, B. (1976) *Black Empowerment: Social Work in Oppressed Communities*, New York, Columbia University Press.
- Swenson, C.,R. (1998) "Clinical Social Work's Contribution to a Social Justice Perspective", *Social Work*, 43(6):527-537.
- Şahin, F. (2005) "Sosyal Hizmet Uzmanlarının Güçler Perspektifinin Temellerine İlişkin Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma", *Sağlık ve Toplum*, 4:43-51.
- Thompson, N. (1997) *Anti-Discriminatory Practice*, 2nd edition, London, Macmillan Press.
- Tuncay, T. ve Erbay, E. (2006) "Sosyal Hizmetin Temel Hedefi: Sosyal Adalet - Güçlendirmeye Retorikten Pratiğe", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 17(1):7-22
- Valtonen, K. (2001) "Social work with immigrants and refugees: Developing a participationbased framework for anti-oppressive practice", *British Journal of Social Work*, 31(6):955-960.
- Williams, C. (1999) "Connecting anti-racist and anti-oppressive theory and practice: Retrenchment or reappraisal?", *British Journal of Social Work*, 29(2):211-230.
- Wilson, A. ve Beresford, P. (2000) "Anti-oppressive practice: emancipation or appropriation?", *British Journal of Social Work*, 30(5):553-573.